

Петроград так звані «державні поїзди», котрі були чи не єдиним рятунком для етнічних українців та інших суспільних верств, котрі рятувалися від більшовицького терору. За словами самого гетьмана Павла Скоропадського, ці «державні поїзди» давали можливість добувати собі із Совдепії тих людей, котрі дійсно були необхідні для гетьманського урядового апарату. Вчені, спеціалісти з різних питань, художники, великі фабриканти, банківські діячі приїхали таким чином на Україну».

Підводячи підсумок вищесказаного, хотілося б визнати справді велике і корисне значення діяльності українських консульських служб в Росії. Парадоксальними якоюсь мірою будуть слова зі спогадів гетьмана Павла Скоропадського про те, що з більшовиками у нас ніякої політики не було¹. І справді, окрім діяльності консульських служб та декількох рейсів «державних поїздів», якихось значних домовленостей та взаємного порозуміння між Україною і Росією так і не відбулося. Подальший хід подій показав неможливість мирного порозуміння між обома сторонами, як не прикро, лише військова сила могла бути на той час вагомим фактором у відстоюванні своїх прав і устремлень. Історична оцінка порушеної теми знайде своє відображення в об'єктивному і комплексному дослідженні неупереджених істориків і політологів, котрі зуміють використати історичний досвід минулого для розуміння міжнародних проблем та їхнього прогнозування на майбутнє.

¹ ЦДАВО України, ф.1236, оп.1, спр.1, арк.1.

² Там само, ф.2187, оп.1, спр.6, арк.2.

³ Там само, ф.1236, оп.1, спр.1, арк.1.

⁴ Там само, спр.16, арк.89.

⁵ Там само, спр.5, арк.2.

⁶ Там само, спр.16, арк.19.

⁷ Там само, арк.85.

⁸ Там само, арк.40.

⁹ Павло Скоропадський. Спогади, кінець 1917-грудень 1918. — К.-Філадельфія, 1995. — С.241.

¹⁰ Там само, с.242.

Сергій Михальченко

М.В.Довнар-Запольський у Києві в 1918 р.: взаємини Білоруської Народної Республіки і Української Держави

Митрофан Вікторович Довнар-Запольський (1867-1934), известный отечественный историк и педагог, в 1918 г. являлся профессором киевского университета Св. Владимира. Белорус по национальности, он еще в 80-е гг. XIX в., будучи студентом, опубликовал несколько научных и публицистических белоруссоведческих работ, однако в условиях запрета на белорусский язык и культуру был вынужден переключиться на иную тематику. Возврат его к изучению белорусской истории произошел уже только после 1917 г.

Советская власть, провозглашенная в Белоруссии в ноябре 1917 г., не привела к образованию национальной республики. Этим воспользовались деятели мелкобуржуазной Белорусской Рады, образовавшейся еще в июле, которые в декабре 1917 г. провели т.н. «всебелорусский съезд». Съезд принял резолюцию «об утверждении в пределах белорусской земли республиканского строя, о неделимости Белоруссии и о закреплении за ее гражданами основных прав, завоеванных революцией»¹. Но Рада не поддерживалась большевиками, которые обладали реальной полнотой власти на неоккупированной немцами части Белоруссии. Поэтому конституирование нового государства — провозглашение Белорусской Народной Республики (БНР) — произошло только после занятия Минска германскими войсками 19 марта 1918 г. А вслед за подписанием Брестского мирного договора, БНР 25 марта объявила о своей независимости от России.

Свое отношение к провозглашению БНР Довнар-Запольский выразил в опубликованной 8 апреля статье «Жребий брошен». «Мы не спешили отложиться от нашей восточной сестры, — подчеркивал он, — но петербургские правители ограбили нашу бедную страну, не дали в ней сложиться правлению на федеративных или автономных началах и бросили нашу родину на произвол судьбы». Следует подчеркнуть, что, будучи сторонником федералистической концепции Н. И. Костомарова, Довнар-Запольский не настаивал на полной самостоятельности Белоруссии, допуская ее существование как части некоей федерации. Он замечал: «Другой вопрос, устроим ли мы свою жизнь вполне самостоятельно, или же войдем как часть в состав какой либо федеративной комбинации. Важно то, что теперь мы будем выбирать ту или другую комбинацию в соответствии с нашими интересами»². Вскоре Довнар-Запольский становится председателем Белорусской торговой палаты, открывшейся в Киеве для расширения экономических связей между БНР и Украиной. Весной — летом он активно сотрудничал в выходящих в Киеве газетах «Белорусское Слово» и «Белорусское Эхо». Кроме того, он выполнял ряд поручений белорусского правительства. 28 марта секретариат БНР поручает Довнар-Запольскому организацию Белорусского университета в Минске. Представленный им проект вуза должен был включать наряду с традиционными историко-филологическим, физико-математическим и юридическим также коммерческо-экономический и теологический факультеты³. Довнар-Запольский начал подбирать кадры для университета, но открыт он был только через три года.

26 мая Довнар-Запольский опубликовал в киевской прессе свой проект конституции республиканской Белоруссии, в котором призывал к использованию исконной терминологии. «Слова «республика» в нашем языке нет, надо назвать «речь посполитая», — отмечал ученый. — Парламент должен иметь название «Вального Сейма»⁴.

В мае-октябре 1918 г. Довнар-Запольский — член дипломатической миссии БНР в Киеве. Миссия возглавлялась известным политиком и публицистом А.Цвикиевичем. Члены миссии провели переговоры с правительством гетмана П.Скоропадского; наряду с этим, они ставили целью установить через посланника РСФСР в Украине Х.Т.Раковского дипломатические отношения с Россией и заключить с ней договор о границах. 29 мая Раковскому была передана нота с предложением заключить договор о границах. В итоге БНР была признана фактически лишь Украиной и Доном (при этом, ее консульства кроме Киева и Ростова были также в Ставрополе, Вильносе и Москве). Однако отношения с Украиной были далеко не безоблачны, в Киеве вполне отдавали себе отчет в том, что «Белорусская Рада не имеет под собой реальной почвы» и что у нее нет «никакой физической силы»⁵. Германские власти также не спешили признавать БНР. В этих условиях Довнар-Запольский составил по поручению правительства БНР «мемуар» «Асновы дзяржаўнасці Беларусі» («Основы государственности Белоруссии»), в котором, продолжая развивать идеи статьи «Жребий брошен», обосновывал необходимость независимого существования Белоруссии. Текст брошюры был перевезен А.Цвикиевичем в Минск в ноябре 1918 г., а в 1919-1920 гг. она вышла несколькими изданиями в Гродно, Вильносе и Париже на пяти европейских языках. Использовалась брошюра в практике работы белорусских дипломатических миссий за рубежом, ее пытались представить (правда, безуспешно) и на Версальскую мирную конференцию⁶.

В Минске ждали и самого Довнар-Запольского, однако, в связи с изменением обстановки на фронте в ноябре-декабре 1918 г., он остался в Киеве. Тогда же под натиском наступающих большевиков правительство БНР покинуло столицу Белоруссии.

⁵ Цит. по: Пичета В. И. Новейшая история Белоруссии в зарубежной историко-политической литературе // Вестник Наркомпроса ССРБ. — 1921. — №1. — С.29.

⁶ Довнар-Запольский М. В. Жребий брошен! // Цвикиевич А. Краткий очерк возникновения Белорусской Народной республики. — Киев, 1918. — С.2-3.

⁷ Архив Российской Академии наук, ф.1548, оп.1, д.22, л.28.

⁸ Цит. по: Вольфон С. Я. (Дзюлегія і мэтазолагія нацызмакратызму. Менск, 1931. — Ч.1. — Т.1. — С.22.

⁵ См.: Турук Ф. Белорусское движение. Минск, 1994. — С.45, 118-119.

⁶ Канчер Е. С. Белорусский вопрос. Пг., 1919. — С.85.

⁷ См. подробнее: Михальченко С. И. «Асновы дзяржаўнасці Беларусі» М. В. Довнар-Запольскаго: історыя стварэння і істэрыаграфічныя крыніцы // Наш Радовол. Матэрыялы міжнароднага канф. Гродно: 1991. — Кн.3. — Ч.1. Его же. М. В. Довнар-Запольскі як тэорэтык і практык міжнародных адносін // Пытанні історыі міжнародных адносін. Одеса, 1996. — С.138-140.

Володимир Сергійчук

Кримська політика гетьмана Павла Скоропадського

Процеси відродження української державності, що розпочалися навесні 1917 р., не могли, звичайно, залишити осторонь Кримську проблему. Однак Центральна Рада, проголосивши Третім Універсалом Українську Народну Республіку, як відомо, не включила Крим до її складу з огляду на прагнення кримсько-татарської людності відродити свою державність.

Щоправда, українізація Чорноморського Флоту — з одного боку, з другого — придушення російськими більшовиками кримсько-татарської автономії на початку 1918 р. витворили нову політичну ситуацію навколо Криму, в результаті чого Центральна Рада змінила свою політику щодо Криму.

Так, 14 лютого 1918 р. на засіданні Ради Народних Міністрів УНР було визначено за можливе погодитися на укладання миру з Радянською Росією за умови, що «Крим остається під впливом України» і «весь флот (також і торговельний) на Чорному морі належить тільки Україні» (ЦДАВО України, ф.1064, оп.1, спр.5, арк.25 зв.).

І це, очевидно, вплинуло також на настрої кримсько-татарського населення, яке спочатку насторожено ставилося до Української Держави. Однак після того, як більшовики показали себе в Криму на початку 1918 р., воно змінило своє ставлення до можливого входження півострова до складу України.

В квітні 1918 р., коли українське військо разом з німцями було під Катеринославом, туди приїхала делегація від кримських татар. Вони заявили «про готовність прилучитися до української держави, коли запевниться їм національно-культурні права».

Назустріч українському війську до Сімферополя приїхали делегації від багатьох міст Криму, які заявили, «що нетерпляче чекають українців, бо їм обридла більшовицька вакханалія». Делегація Севастополя в складі 64 осіб підтвердила: Севастополь здається без бою, коли його братимуть українські війська». А представники Керчі розповіли, що в них «приховані від більшовиків великі запаси хліба, топону і риби та інших товарів, і все це з охотою відправлять в Україну, якщо українці займуть це місто» (Сергійчук В. Етнічні межі і державний кордон України. — Тернопіль, 1996. — С.95).

У ті дні українські політики ось так обґрунтовують необхідність приєднання кримського півострова до України: «Кількість людності і простір татарської національної території є того роду, що кримсько-татарська нація не може бути здібною до утворення самостійної державної організації і мусить опертись о якусь сильнішу державу, забезпечивши собі всю ширину національних прав і повноту національного розвою».